خوێنەری هێژا: ئەم نووسینەی بەڕێز دکتۆر نوری تاڵەبانی بخوێنەوە و پاشان نامەکەی (مەڵبەندی کەرکوک بۆ لێکۆڵینەوە) کە بۆ:
سەرۆك جۆرج دەبلیو بوش، بەهۆی ڕێزدار پۆڵ بریمەرەوە
ڕێزدار تۆنی بلێر سەرەك وەزیرانی بریتانیا، بەهۆی ڕێزدار جۆن سۆەرسەوە
ڕێزدار کۆفی ئەنان سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان، بەهۆی ڕێزدار لۆپەس دە سیلڤاوە
بەڕێزان سەرۆك و ئەندامانی ئەنجومونی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان
تێیدا داوای ئەنجامدانی ڕیفراندوم دەکەن کە لە کوردستاندا ئەنجام بدرێت: ئەگەر لەگەڵ ئەو نامەیەدایت ئەوا ناوی سیانی و پیشە و شوێنی دانیشتنت و ئیمزا (کە ip ئەدرێسی کۆمپیوتەرەکەت دەبێتە ئیمزا)....بنووسە ..... کوردستان نێت.

شێوەی بەکارهێنانی مافی چارەنووس

و چەسپاندنی ئەم مافە لە هەردوو دەستووری کوردستان و عیراقدا

دوکتۆر نوری تاڵەبانی

سەرنگومکردنی ڕژێمی دیکتاتۆری بەعسی و ئازادکردنی سەرتاپای عیراق، بووە هۆی پەیدابوونی جولانەوەیکی بەرفراوان لە کوردستاندا، لە پێناوی چەسپاندنی مافی چارەنووس و بەکارهێنانی لە شێوەی ڕێکخستنی ریفەراندۆمێك. هەر چەندە ئەم هەڵمەتو چالاکیە لە سەرەتادا لە ناو روناکبیراندا دەستی پی کردو پەرەی سەند، بەلاَم جەماوەری گەلەکەمان پشتگیری لی دەکەن. کەسانو خەڵکێکی زۆری سەر بەهەردوو حیزبی حوکمرانی کوردستانیش چەندەها کۆرو لیکۆلینەوەی جۆراوجۆریان بۆ بەستوە بۆ باسکردنی بابەتەکە، وەبەبەردەوامی میدیاو کەناڵە تەلەفزیۆنەکانیش باسی لی دەکەن. لەو باوەڕەدام بەشێکی زۆری ئەو کەسانە پێشتریش هەر ویستویانە بەئاشکەراو بی پێچوپەنا باس لە مەسەلەیکی گرنگی وەك مافی چارەنووس بکەن وبیخەنە بەر چاو، بەلاَم لە بەر کۆمەلە هۆیەك نەیانتوانیوە بەوشێوەی ئێستا لێی بکۆڵنەوە و پشتگیری لی بکەن لە سەر کەناڵە تەلەفزیۆنەکاندا.

دەستنیشانکردنی پاشە رۆژی کوردستان و بەکارهێنانی مافی چارەنووس لەشێوەی ڕێکخستنی پرۆسەی ریفەرێندۆمێك لەم کاتە ناسکەدا چاکترە بەووردی لێی بکۆڵینەوەو. پێشەکی دەبی بلێن کە ئەم کارە بە بی هاوکاری کردنی هەمو لایەنە سیاسی و ڕێکخراوە مەدەنی و پیشەییەکانی کوردستان و کەسانی پسپۆرو شارەزا بە باشی ئەنجام نادرێت. داواو یاداشتکە پێویستە بە شێوەیکی قانوونی گونجاو دابرێژرێت. هەروەها دەبی شێوەی پەیوەندی کردن بە دەزگا نێو دەوڵەتی و دەوڵەتە زلٚ هێزەکانی جیهانەوە دەستنیشان بکرێت، بە تایبەتی هەردوو دەوڵەتی ئەمریکاو بریتانیاوە کە ئێستاکە ڕاستەوخۆ حوکمی عیراق و کوردستان دەکەن. ڕۆڵی قانوونزانایان لێرەدا نابی هەر تەنیا شی کردنەوەو روونکردنەوەی چمك و ناوەرۆکی مافی چارەنووس و شێوەی بەکارهێنانی بێت، بەڵکو پێویستە بەشداریش بکەن لە دارشتنی ئەو یاداشتە کە ئامادە دەکرێت و داوا لە خەڵکی

کوردستان ئیمزای بکەن. ئەو یاداشتە بەناوی جەماوەری خەڵکی کوردستانەوە دەخرێتە بەرچاوی دەزگاکانی نێو دەوڵەتی و دەوڵەتانی پەیوەندیدارەوە. هاوکاری کردنی ئەو لایەنو کەسانەی کەئێستا لەکۆمیتەی ئامادەکردن و لەکۆبوونەوەو چالاکیەکانی تردا کاربۆ ئەم مەبەستە دەکەن، مەرجی سەرەکیە بۆ سەرکەوتنی پرۆسەکە. بۆیە چاکترە کۆمیتەیەکی بالاّ لەسەر ئاستی کوردستان دابمەزری و لق و پۆپ لە هەموو شارو شارۆچکەو گەورە دێهاتەکاندا بکاتەوە بۆ وریاکردنەوەی خەڵکو کۆکردنەوەی ئیمزاکانیان. ئومێدەوارین لە ناوەوەو لە دەرەوەی کوردستان چەند ملیۆن ئیمزایێك کۆبکرێتەوە. ئەم چالاکیانە بەبی هاوکاری کردنی هەمو لایەنە سیاسی و رێکخراوە جەماوەری و مەدەنیەکانی کوردستان و دەرەوەی نیشتمان سەرکەوتن بەدەست ناهێنی .
سایتەکانی دەرەوەی کوردستان رۆڵێکی گرنگ دەبینن لەکۆکردنەوەی ئیمزاکانی دەرەوەدا، چونکە لەرێگای ئەوانەوە دەبی ئیمزا کۆبکرێتەوە. بەلاّم نابی ئەم پرۆسەیە بکەوێتە ژێر رکێفی هیچ حیزبێکی سیاسیەوە. ئەو یاداشتەی کە ئامادە دەکرێت پێویستە بە هەردوو زمانی کوردی و ئینگلیزی و بەدارشتنێکی قانوونی وگونجاو بنوسرێتەوە. لە "ترەستی کەرکوك بۆ لێکۆڵینەوە" تێکستێکمان ئامادەکردوە کە کوردێکی زۆری دانیشتوی لەندەن پەسەندیان کردوە. لێرەدا دەقی ئەو تێکستە دەخەمە بەرچاو، بە هەردوو زمانی کوردی و ئینگلیزی تاکو لە کوردستان و دەرەوەدا بکەوێتە بەرچاوو وکەسانی تریش لیّی بکۆڵنەوە.
ئامادەکردنی ئەم یاداشتە جگە لەوەی پشتگیرییێکی چاکە بۆ نوێنەرانی کورد لە ئەنجومونی حوکمی عیراقدا، مەسەلەی کورد وەکو مەسەلەی گەلێکی ژێردەستەو ماف خوراو جارێکی تر دەخاتەوە بەرچاو لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی و دەوڵەتیدا.
لێرەدا پرسیارێك هەیە کە دەبی بە روونی بەرەورووی خۆمانی بکەینەوە چونکە پاشان بەرەو رووی لێپرساوانی کورد لەئەنجومەنی حوکمی عیراق و لەو کوردانەی کەبەشداری دەکەن لە ئامادەکردنی دەستووری پاشەرۆژی عیراق دەکرێت. پرسیارەکەیش ئەوەیە ئایا دەکرێت داوای چەسپاندنو جی بەجی کردنی مافی چارەنووس بکەین لەکاتێکدا ئەم مافە بە روونی بەندێکی سەربەخۆی بۆ تەرخان نەکراوە لە دەستووری هەرێمی کوردستاندا؟ کورد چۆن دەتوانی داوای مافێك بکات کەخۆی بەروونی و بی پێچ و پەنا لە دەستووری هەرێمی کوردستاندا نەیچەسپاندوە؟ دەبی ئەوەیش لەبیر نەکەین کەدەستووری هەرێم بەزمانی عەرەبی نوسراوەو بلاّوکراوەتەوە و تا ئێستایش نەکراوە بە کوردی .
ئەگەر بە وردی تەماشای بەندکانی دەستووری هەرێمی کوردستان بکەین کە لە مانگی نۆڤەمبەری ساڵی 2002 دا لەلایەن پەرلەمانی کوردستانەوە پەسەند کراوەو، دەبینین تەنیا بەندێکی باس لە مافی چارەنووس دەکات کە بەندی (75) ە. ئەم بەندە بەکارهێنانی مافی چارەنووسی بەستوە بە حاڵەتێکی تایبەتمەندەوە کەبریتیە لە "دەستکاری کردنی سیستێمی فیدرالی لە عیراقدا بەبی رەزامەندیەتی ئەنجومەنی نیشتمانی هەرێمی

کوردستان". بەواتایێکی تر، ئەم دەستووره بەکارهێنانی مافی چارەنووسی بەندکردوه بە رووداني حاڵەتێکی تایبەتیەوە. لەراستیدا مافی چارەنووس مافێکی رەوای خەڵکی کوردستانەو دەبوایە بە بەندێکی سەربەخۆ لە دەستوورەکەدا باسی بکرێت و بەند نەکرێت بەتەنیا حاڵتێکەوە. مافی چارەنووس کە مافێکی رەواو قانوونی گەلی کوردە، لە چەند پەیماننامەیکی نێو دەوڵەتیدا دانی پێدا نراوە.

دووپرەنسیپی سەرەکی هەن کە پێویست بو بەندی تایبەتیان بۆ تەرخان بکرێت لە دەستووری کوردستاندا: مافی چارەنووس، لەگەڵ داوای دامەزراندنەوەی دەوڵەتی عیراقی نوی لەسەر بنەمای رێکەوتن وبە ئارەزوومەندانە. ئەو لێکۆڵینەوەو باسانەی کە لە میدیای کوردستاندا دەنوسرێن، یان ئەو قسانەی کە دەکرێن لە کەناڵی تەلەفزیۆنەکاندا سەبارەت بەم دوو پرەنسیپە سەرەکیە، وەکو پێویست لە دەستووری هەرێمی کوردستاندا باسیان لی نەکراوەو چەسپ نەکراون.

لە پرۆژەی هەرێمی کوردستان کە لە ساڵی 1992دا ئامادەم کردوە، بە روونی و بەبی پێچوپەنا ئەم دوو پرنسیپەی تێدا هەیەو وەکو مافێکی سروشتی گەلی کوردستان باسیان لی کراوە، بی ئەوەی بەکارهێنانی مافی مرۆڤ بەند بکرێت بە رووداني حاڵەتێکی تایبەتیەوە. لە پەرەگرافی یەکەمی بەندی 3ی پرۆژەکەدا هاتوه :" گەلی کوردستانی عیراق سەرچاوەی هەمو دەسەلاتەکانەو هەر خۆی بریاری دوا رۆژی خۆی دەدات". بەندی 4 باس لەدامەزراندنەوەی دەوڵەتی عیراق دەکات لەناوەراستی ساڵی 1992دا – نەك لەپاش 9ی نیسانی 2003 – و دەڵێت " گەلی کوردستانی عیراق بەویست و ئارەزووی خۆی لەگەڵ بەشە عەرەبیەکەی عیراقدا کۆمارێکی فیدرالی پێکدێنی ". لێرەدا بە ئاشکەرا باس لە دامەزراندنی دەوڵەتێکی عیراقی نوی دەکرێت، ئەویش لەسەر بنەمای پێکهاتن وبە ئارەزووموندانە. دەبوایا ئەم دوو بەندە لە دەستووري هەرێمدا جێگایان هەبوایا. بەشێك لەو کەسانەی کە ئێستا بە جەختەوە باس لەو دوو پرنسیپە دەکەن لە کەناڵەکانی تەلەفزیۆنیدا خۆزگە پێش نیسانی 2003 ئاماژەیاێکیان بۆ ئەو دوو پرنسیپە بکردایا، چونکە مافی چارەنووسی گەلی کوردستان نابی بە "قۆناغ" داوا بکرێت لەبەر ئەوەی مافێکە بەندە بەبوونی گەلی کوردەوە وهیچ لایەن وکەسێکیش ناتوانی دەستی لی هەڵگری.

لەنووسینێکدا لە ژێر دێری : "چەند سەرنجێك سەبارەت بە پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان" کە لە مانگی نۆڤەمبەری ساڵی 2002دا بلأوکراوەتەوە، ئاماژەم بۆ ئەم دوو پرنسیپە کردوە کە ناشی و ناکرێت دەستی لی هەڵگرین. (هەفتەنامەی " الاتحاد"، ژمارەی 499ی 15ی نۆڤەمبەری ساڵی 2002) .

لێرەدا دەقی ئەو یاداشتە دەخەمە بەرچاو کە"مەڵبەندی کەرکوك بۆ لێکۆڵینەوە" لە 16ی ئۆگەستی 2003 دا ئامادەی کردوە بە هەردوو زمانی کوردی و ئینگلیزی :

سەرۆك جۆرج دەبلیو بوش، بەهۆی ڕێزدار پۆڵ بریمەرەوە

ڕێزدار تۆنی بلێر سەرەك وەزیرانی بریتانیا، بەهۆی ڕێزدار جۆن سۆەرسەوە

ڕێزدار كۆفی ئەنان سكرتێری گشتی نەتەوە یەكگرتووەكان، بەهۆی ڕێزدار لۆپەس دە سیلڤاوە

بەڕێزان سەرۆك و ئەندامانی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەكگرتووەكان

دەوڵەتی عیراق لە ساڵی 1921 لە دوو ویلایەتی بەغداو بەسرە لەلایەن وەزارەتی كۆلۆنیالی بریتاناوە دروستكراوە. لە مانگی تەموزی هەمان ساڵدا، لەپاش ڕێكخستنی ڕیفەرەندۆمێكی رواڵەتی ، میر فەیسەلی كوری شەریف حوسەین كرا بە مەلیكی ئەووڵاتەپاش ئەوەی هەموو مەرجو داواكاریەكانی بریتانیای قبوول كرد. لە ساڵی 1919 لە قاهیرەو پێش دامەزراندنی ئەو دەوڵەتە، "كۆمیتەی سەربەخۆیی كوردستان" پەیوەندی بە بریتانیاوە كردو داوای یارمەتی لی كرد بە مەبەستی دامەزراندنی دەوڵەتێكی كوردی ، بەلاَم هیچ وەلاَمێك لەم بارەوە وەرنەگیرا. بریتانیا كەماندێتی عیراقی پی سپێررابوو بە پێچەوانەوە كەوتە هەوڵدان بۆ لكاندنی ویلایەتی موسل بەم دەوڵەتە كە تازە دروستكرابو لە عیراقدا.

لە 24ی مانگی دیسەمبەری 1922 هەردوو دەوڵەتی بریتانیاو عیراق پێكەوە بەیاننامەێكی هاوبەشیان ئاراستەی سەرانی كوردی ویلایەتی موسل كرد تیایدا بە روونی دانیان بە مافەكانی گەلی كوردا ناو و داوایان لی كردن حكومەتێكی تایبەت بەخۆیان دابمەزرێنن تاكو بكەونە گوفتوگۆە لەگەڵیاندا. هەر لەو ماوەدابو كە توركیا داوای ویلایەتی موسلی دەكردو كەوتبوە هەوڵدان لە گەڵ دەوڵەتی بریتانیادا بۆ لەكارخستنی پەیماننامەی (سێڤر) كە لە 10ی ئۆگستی 1920دا لە نێوان دەوڵەتانی هەوپەیمانان وسەرانی دەوڵەتی عوسمانیدا مۆر كرابوو. ئەم پەیماننامەیە دانی ناوە بە بونی كورد وەكو نەتەوەیەك كەدەتوانی چارەنووسی خۆی دەستنیشان بكات، بەمەرجی ئەم مافەی لە ژێر چاودێری ڕێكخراوی "كۆمەڵەی نەتەوەكان"و بەرەزامەندیەتی ئەو بەكاری بێنی . دوا پەرەگرافی بەندی 64ی ئەو پەیماننامەیە تەرخان كراوە بۆ چارەسەركدنی باری كوردەكانی ویلایەتی موسل و تێیدا هاتوە كەمافی خۆیانە داوا بكەن ببن بە بەشێك لەو دەوڵەتە كوردیەی كە بە پێی ئەو پەیماننامەیە دادەمەزرێت.

دەوڵەتی بریتانیا كە سەرقاڵی دەستگرتن بوو بەسەر چاڵەنەوتەكانی ئەم ویلایەتەدا نەك بە داینكردنی مافەكانی كورد، هەموو هێزو تواناى خۆی تەرخان كردبو بۆ لكاندنی ویلایەتی موسل بە دەوڵەتی تازەدروستكراوی عیراق و لەكارخستنی پەیماننامەی سێڤر. هەوڵە دیبلۆماسیەكانی بریتانیا لە (كۆمەڵەی گەلان) و لە دەرەوەی ئەو ڕێكخراوە بوونە هۆی لكاندنی ئەم ویلایەتە بە دەوڵەتی عیراقەوە، لەگەڵ ناونانی بە ماندێتی سەر عیراق لە

مانگی حوزەیرانی ساڵی 1925. ئەم کارە بووە هۆی بێزاری و دەستپێکردنی زنجیرە سەرهەڵدانێك لەلایەن کوردەکانەوە کە بە توندی لەلایەن سوپاو و هێزی ئاسمانی بریتانیاوە سەرکوتکران.

بەداخەوە هیچ لە حکومەتەکانی عیراقی ئەو سەردەمە دانیان بەمافەکانی گەلی کوردا نەناوە تائەوکاتەی عیراق قبوولکراوە بە ئەندامی (کۆمەڵەی گەلان) لە ساڵی 1932. هەرچەندە دەوڵەتی عیراق بەمەرجی قبووڵکردن و جی بەجی کردنی کۆمەڵە مافێکی گەلی کورد ئەندامیەتی ئەو ڕێکخراوە نێودەوڵەتیەی پی درابو، بەلاّم ڕژێمە یەك لەدوای یەکەکانی عیراق ئەو ئیلتزامە نێو دەوڵەتیەی سەر شانیان جی بەجی نەکردوە و تا گەیشتە ڕادەی جینۆسایدکردنی لەلایەن ڕژێمی بەعسیەوە بە مەبەستی لەناوبردنی و تەفروتوناکردنی .

نە خواست و نە ئارەزووی گەلی کورد لە ساڵی 1925 وەرنەگیراوە سەبارەت بە لکاندنی ولاّتەکەیان بە دەوڵەتی عیراقەوە. ئازادکرنی عیراق لە نیسانی 2003 دا لە لایەن هاوپەیمانانەوەو لەگەلٙ دەستپێکردنیان بە دروستکردنەوەی عیراقێکی نوی بارێکی تازەی هێنایە کایەوە. ئومێدەوارین ئاواتەکانی گەلی کوردستان ئەمجارەیان بێنە دی و پشتگوی نەخرێن. وەکو ئاگادارن، لەکوردستانی ئازادکراودا لەساڵی 1992وەوە حکومەتێکی (دی فاکتۆ) هەیە کە ئاسایشی لەناوچەکەدا زامنکردوە. هەروەها هەر لەسەرەتاوە کورد هاوکاری دەوڵەتانی هاوپەیمانانی کردوە لەپێناوی ڕزگارکردنی عیراق. هەر بە هۆی ئەم ئازادیەی کە لە ولاتەکەماندا هەیە داوا دەکەین ڕاپرسی (ڕیفەرەندۆم) یێك ڕێك بخرێت لە هەموو کوردستاندا (بەو ناوچانەیشەوە کەتاکو نیسانی 2003 لەژێر دەسەلاّتی ژرێمی بەعسیدا بوون) ، لە ژێر چاودێری ئێوەدا. مەبەستی سەرەکی لە ڕێکخستنی ئەم ڕیفەرەندۆمە پرس کردنە بە خەڵکی کوردستان و وەرگرتنی ڕاوو بۆچوونیانە سەبارەت بە دواڕۆژیان، چونکە هەر ئەوان دەتوانن پاشەڕۆژی خۆیان دەستنیشان بکەن و بڕیار لەسەر چارەنووسی خۆیان بدەن، ئایا بە مانەوەی کوردستان لە چوارچێوەی دەوڵتێکی فیدرالی عیراقدا بی ، یان سەربەخۆیی بەدەست بهێنی . کوردستانی سەربەخۆیش دەکری بەشێك بێت لە دەوڵەتێکی عیراقی کۆنفیدراڵیدا.

ناو	کارو پیشە	جێگای دانیشتن	ئیمزا

President George W. Bush via Mr. Paul Bremer
Mr. Tony Blair، the British Prime Minister، via Mr. John Sawers
Mr. Kofi Annan، via Mr. Lopes da Silva، UN Humanitarian Co-coordinator for Iraq.
The President and members of the Security Council

The state of Iraq was created by the British Colonial Administration in 1921 from the two Wilayets of Baghdad and Basra and، in July of that year، after a formal referendum، Prince Faisal bin Hussein ascended to the throne after he accepted all the British demands.

Before that time، a 'Committee for Kurdish Independence' held in Cairo in January 1919، had appealed for British help in establishing a Kurdish state but no action was taken and Great Britain، as the mandatory of Iraq، pressed for the annexation of the Wilayet of Mosul to the newly created state.

On 24th December 1922، a Joint Declaration signed by Britain and the new state of Iraq addressed to the leaders of the Kurds in the Wilayet of Mosul recognized their national rights، including the right to have a Kurdish government. However، Turkey was insisting that this Wilayet was a part of Turkey and both Turkey and Britain were challenging the Treaty of Sevres، signed on 10 August 1920 between the Allies and the leaders of the Ottoman Empire. This Treaty recognized the existence of the Kurds as a nation with the right to self-determination، on condition that this right was exercised under the control of the League of Nations. Article 64 stated that the Kurds in the Wilayet of Mosul had the right to join the Kurdish state that would be created under the terms of this Treaty.

The British government، more concerned with oil than with the rights of the Kurds، did not allow the Treaty of Sevres to be implemented and annexed the Wilayet of Mosul to the Iraqi state. It then used its influence to get the annexation accepted by the League of Nations in June 1925 and to bring the whole of Iraq under its mandate. This provoked a series of revolts by the Kurds that were suppressed by the British Army and the Royal Air Force.

Regrettably، none of the Iraqi governments recognized Kurdish rights until Iraq became a member of the League of Nations in 1932. Although then formally required to recognize Kurdish rights، none of the regimes honored this obligation. The Ba'athist regime even went so far as to use genocide with the express intention of annihilating the Kurds.

The Kurdish peoples' wishes were ignored when their country was annexed to the Iraqi state in 1925. The liberation of Iraq by the Allies in April 2003، which will lead to the reconstruction of the country، presents a great opportunity to redress this.

There has been a status quo government in liberated Kurdistan since 1992 and the situation there is stable with full co-operation with the Allies. Therefore، we ask that a referendum be held، under your control، in all parts of Iraqi Kurdistan، including that part which was until recently under the control of the Ba'thist regime، to ascertain the wishes of the people. It is they who should decide whether to be a part of Iraq or to be independent. An independent Kurdistan can be a part of confederate state with Iraq.

16 August، 2003